

Величието на революционния подвиг в поезията на Христо Ботев

Валентин Виденов

Abstract: *Instructionally conceived (hence the overdoing of the quotations, which I have elsewhere argued against), the paper attempts to propound some novel views on Botev in the plainest and most comprehensible way, and – as much as possible – from the point of view of established interpretations.*

Key words: *Botev, poetry, greatness*

Величието на революционния подвиг е основен мотив в поезията на Христо Ботев, която се намира в пряка връзка с неговата бунтовна дейтелност, както и с освободителното движение, достигнало кулминацията си по времето на създаването ѝ; представлява ярко отражение на тогавашната действителност – и с непоносимото страдание на поробен народ, и с опиянителните възторзи на емиграцията, познати ни от “Немили-недраги” на Вазов. Ала този мотив е израз и на вътрешния живот на поетовия лирически субект (толкова често неправилно наричан “лирически герой”), и то на най-дълбинните му пластове.

Трябва да отбележим, че в Ботевата поезия се забелязва една характерна разлика в отношението към подвига на бореца: там съжителстват творби, в които самият той говори (субектът се проявява като лирически “аз”) – “До моето първо либе”, “На прощаване”, – и такива, в които се говори за него (субектът се проявява като лирически говорител) [1] – “Хайдути”, “Хаджи Димитър”, “Обесването на Васил Левски”. Това е така, защото поетът осъзнава, че личностните копнежи по бъдеща геройска смърт не произхождат от същата инстанция като преценката дали вече извършената постъпка е наистина изключителна; съответно, борецът не би могъл сам да възхвали собствения си подвиг.

Величието на революционния подвиг е изразено в поезията на Ботев посредством обгръщащата го обстановка, внушено е на определен фон. В “До моето първо либе” такава роля изпълняват свръхземните измерения на битката-буря “Там”:

[...] там буря кърши клонове,
а сабля ги свива на венец;
знали са страшни долове
и пици в тях зърно от свинец;

в “Хайдути” цялата родна природа, самите географско-духовни координати на родното пространство славят подвига на бореца за освобождение на национално и социално угнетения (“Чорбаджия ли изедник / или турските сердари?”) народ:

Затуй му пее песента
на Странджа баир гората,
на Ирин-Пирин тревата;
меден им кавал приглаша
от Цариграда до Сръбско
и с ясен ми глас жътварка
от Бяло море до Дунав –
по румелийски полета...

В “Хаджи Димитър” имаме строфата-шедьовър, въвеждаща нощната картина –
Настане вечер – месец изгрее,
звезди обсипят свода небесен,
гора зашуми, вятър повее, –
Балканът пее хайдушка песен!, –

а в “Обесването на Васил Левски” песента на зимата се превръща в най-подходящото олицетворение на всеобщата мрачна тъга по падналия:

Зимата пее своята зла песен,
вихрове гонят тръни в полето,
и студ, и мраз, и плач без надежда
навяват на теб скръб на сърцето.

Ала за да бъде истински величав, подвигът трябва да изхожда от достатъчно значими обстоятелства и в разглежданото поетическо творчество те са националната трагедия и обликът на бореца.

От една страна, величието на подвига у Ботев се корени в непосилно тежките условия на заобикалящата субекта действителност. Всенародното страдание присъства тук повсеместно – да вземем може би най-поразителното със силата си описание, от “Елегия”: Сочи народът, и пот от чело / кървав се лее над камък гробен; / кръстът е забит във живо тело, / ръжда разяда глогани кости, / смок е засмукал живот народен, смучат го наши и чужди гости!

Същевременно болката, която околният свят причинява, има дълбоко лични измерения и това я прави още по-въздействаща:

таз турска черна прокуда,
дето нас млади пропъди
по тази тежка чужбина –
да ходим да се скитаме
немили, клети, недраги!
 (“На прощаване”)

Тези два плана на изживяване тегобите на времето – всеобщият и личният – са дадени във взаимната си връзка, оглеждат се един в друг:

а сам за тегло да пея,
за тегло, дядо, сюрмашко,
и за своите си кахъри,
кахъри, черни ядове!
 (“Хайдути”)

(Забележете как съединителният съюз “и” приравнява теглото с кахърите.) Може да се каже, че националната трагедия, чийто аспект се явява индивидуалното [2] страдание, извиква като своя реакция стремежа към борба и геройска смърт в нея, както и че колкото по-мрачна е околната действителност, толкова по-изпъква на фона ѝ блясъкът на саможертвата.

Другият източник на величието, което подвигът притежава, са изключителните качества на извършващия го. “Юнакът” (“Хаджи Димитър”) на две места е наречен “един”, в смисъл на единствен по рода си, незаменим: в “Хайдути” (“Един бе Чавдар войвода”) и в “Обесването...” (“и твой един син, Българийо”) – тук гибелта на героя потопява целия роден свят в безнадеждна “скръб”. Лирическият герой на “Хайдути” е широко известен (“Кой не знай Чавдар войвода, / кой не е слушал за него?”) и точно затова е избран като обект на възхвала [3]; от своя страна, “аз”-ът в “До моето първо либе” е изобразен в устремната си готовност да се хвърли във вихъра на боя, да се предаде без остатък на революционната кауза (“Сърце ми веч трепти – ще хвъркне”). Необикновеността на юнака се изразява в неговата твърда, изконна непримиримост към робския живот (“Юнакът тегло не търпи” – “Хайдути”), за която свидетелства стихотворението “На прощаване”:

Именно от тази нетърпимост, от своеобразния “брак на [...] Мъката и Бунта” [4] в Ботевата поезия, се ражда стремежът, който в крайна сметка води до подвига – изключителната постъпка на необикновения човек. И колкото по-отличаващ се е образът на бореца, толкова по-величава се явява постъпката му.

Постъпката-подвиг неизменно се свежда до гибел в боя. Така, частта, която собствено се отнася до субекта в “Моята молитва” (и която с най-голямо основание

може да се нарече моя), [5] гласи:

Подкрепи и мен ръката,
та кога възстане робът,
в редовете на борбата
да си найда и аз гробът!

Желанието е категорично и недвусмислено, защото и субект, и поет имат ясното съзнание, че смъртта е необходимо условие за подвига. Прокрадналата се в "На прощаване" мечтаност на "Ако ли, мале, майноле, / жив и здрав стигна до село" е напълно естествена, ала е само химера. Крилатото "Тоз, който падне в бой за свобода, / той не умира" от "Хаджи Димитър" (срв. "умря сиромах" в поантата на "На прощаване") говори, че единствено умирайки борецът става Герой – цената на безсмъртието е смъртта; влечението към нея у Ботев има своите дълбоки основания.

Едва след като смъртта на бореца е станала факт може да прозвучи неговата "песен юнашка" ("На прощаване") и преклонението пред величието на подвига му да се случи ("и певци песни за него пеят...") [6] – едва на основа на смъртта идва признанието. Ала освен възхвала, песента за саможертвата на бореца е и завет, който превръща последната в пример за идните поколения – пример, възпитаващ нови борци:

Но туй щат братя да видят
и кога, майко, пораснат,
като брата си ще станат –
силно да любят и мразят.

("На прощаване")

Това преминаване на безсмъртието от паметта в действията (срв. и "със куршум да го поздравят, / а пък със сабя помилват..." в същото стихотворение) е може би най-важното проявление на величието на революционния подвиг в поезията на Ботев; тук се заключава самият смисъл на възпятата в нея саможертва. Защото индивидуалната смърт надали ще извоюва свободата, но благодарение на примера, който тя представлява, борбата никога няма да секне.

ЛИТЕРАТУРА

[1] В незаменимата си "Анализ на лирическата творба" Никола Георгиев прецизно разграничава тези понятия: говорителят представя героя, а "аз"-ът се явява един "вид" герой (вж. 2 изд., С., 1994, стр. 31).

[2] И семейно: "да гледа турчин, че бесней / над бащино ми огнище" ("На прощаване").

[3] Както и обратно, самата възхвала го прави известен.

[4] Ако си послужим с думи на Светлозар Игов, казани по друг повод (вж. "Кратка история на българската литература", С., 1996, стр. 272).

[5] Първата строфа от същинската "молитва", следваща широко разгърнатото (в цели седем строфи) обръщение към бога, се отнася до "всекиму", а финалната, макар че има и личен аспект, е насочена по-скоро към външните обстоятелства, определящи индивидуалната съдба.

[6] Хаджи Димитър"; срв. приведените вече стихове от "Хайдути", започващи със "Затуй му пее песента". Повече за необходимостта от гибелта на бореца съм казал другаде.

Докладът е рецензиран